

Lakhatatlan elefántcsonttorony

Közéleti tematika Babits Mihály korai költészetében

SZÉNÁSI Zoltán

HUN-REN BTK Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs
ORCID: 0000-0003-2808-3904

The uninhabitable ivory tower. Public themes in BABITS Mihály's early poetry

Abstract | The present study deals with the early poetry of BABITS Mihály, which has so far received very little attention in literary history. BABITS's early poems, written after the turn of the century, are still largely in the national traditionalist lyric language of the time, and there are a few which expressly address a political topic. In the first half of the paper I will examine these works, and then try to find an answer to the question of why the public policy issues disappeared from BABITS' lyrics after the spring of 1903. This is relevant to how he imagined the renewal of Hungarian poetry, how he shaped his relationship with the tradition of the dominant authors (ARANY János, PETŐFI Sándor, VÖRÖSMARTY Mihály) of national classicism and with the developments in world literature at the end of the 19th century. BABITS did not, therefore, think in terms of a radical break with the tradition, but wanted to develop a new poetic idiom based on Hungarian and world literary traditions, which is why he later called his conception of literature conservative. The methodological background for the analysis is provided by Pierre BOURDIEU's theory of the genesis and structure of the literary field, which allows us to reflect on the social, literary and aesthetic-historical contexts of the emergence of modern Hungarian literature. The aim of the study is also to clarify the image of BABITS as a master of form, locked in the ivory tower of literature.

Keywords | BABITS Mihály, public poetry, literary field, conservative literature, literary modernism

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) támogatásával a *Babits Mihály verseinek és műfordításainak kritikai kiadása* című, K 138529 azonosítószámú pályázat keretében készült.

Babitscsal kapcsolatban a mai napig él az a sztereotípiá, mely benne mindenekelőtt a bravúros formaművészt, a költészet elefántcsonttoronyába visszahúzódó alkotót látja. Ennek a már a korai kritikákban is megfogalmazott gondolatnak, ahogy arról később még szó lesz, természetesen van alapja, még akkor is, ha Babits jól ismert élet-történetéből több példát tudunk említeni a nyilvános közéleti szerepvállalásra, igaz, ezek jórészt a háború majd az azt követő forradalmak időszakára tehetőek, és a költő pacifizmusához köthetőek. Ebben a tanulmányban Babits kevésbé ismert korai költészetével foglalkozom, megvizsgálom azt, hogy a jórészt az ún. *Angyalos* könyvben letisztázott versekben hogyan jelenik meg a közéleti-politikai tematika, majd hogyan és – feltételezhetően – miért tűnik el 1903 tavasza után. Végezetül kitérek arra, hogy hogyan határozták meg Babits lírájának alakulását *A Holnap* antológiára és első, a *Levelek Iris koszorújából* című kötetére kapott kritikák. Módszertani szempontból az irodalmi mező genezisét vizsgáló Pierre Bourdieu tézisét igyekszem szem előtt tartani, aki szerint

egyáltalán nem azt a kérdést kell feltennünk, hogyan lett egy író az, ami lett – amellyel egy utólag rekonstruált koherencia illúziójába eshetünk –, hanem hogy társadalmi származása és az annak köszönhető társadalmilag konstituált tulajdonságai fényében hogyan tudta betölteni, vagy bizonyos esetekben létrehozni azokat a már létező vagy kialakítandó pozíciókat, amelyeket az irodalmi [...] mező egy meghatározott állapota kínált számára, és ily módon hogyan volt képes többé-kevésbé teljes és koherens kifejezést nyújtani azoknak a helyzetfelvételeknek, amelyek ezekben a pozíciókba potenciálisan bele voltak írva.¹

Az Angyalos könyv versei

Babits Mihály hatalmas kéziratos hagyatékot hagyott hátra, melynek jelentős része az Országos Széchényi Könyvtár (OSzK) kézirattárában található. Itt őrzik azt az eredetileg három füzetből álló és később összefűzött kézirategyüttest, melyet a címlapon található rajz alapján *Angyalos* könyvnek nevez a Babits-filológia. Ennek két füzete a költő letisztázott verseit tartalmazza, az első füzetben az 1900 júliusa és 1903 áprilisa között keletkezett versek találhatók, a második füzet versei 1903. január és 1906. június között születtek. Ezeket a korai műveit Babits maga tisztázta le és datálta, ezért az *Angyalos* könyv füzetei mintegy a költő által komponált kéziratos kötetnek is tekinthetőek, a második füzet utolsó lapján oldalszámokkal ellátott tartalomjegyzéket is találunk, s Babits felsorolja azokat a műveit is, melyeket valamilyen okból kihagyandónak ítél ebből a reménybeli s ebben a formájában soha napvilágot nem látott válogatásból. A harmadik füzet darabjait Babits már Fogarason kezdte lejegyezni, ez már nem tisztázatokat tartalmaz, hanem 1909-től írt verseinek „munkafüzete”.² A költő hagyatéka tehát szín-

1 Pierre BOURDIEU, *A művészet szabályai: Az irodalmi mező genezise és struktúrája*, ford. SEREGI Tamás (Budapest: Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, 2013), 237.

2 KELEVÉZ Ágnes, *A keletkező szöveg esztétikája: Genetikai közelítés Babits költészetéhez* ([Budapest]: Argumentum Kiadó, 1998), 71.

te példátlan módon megőrizte korai műveit, s ez alapján képet alkothatunk Babitsnak arról a költői periódusáról is, melyre eddig kevés értelmezői figyelem esett.

Habár az OSZK-ban őrzött hagyaték jó ideje kutatható, a versek egy része egészen 2017-ig, a Babits-versek kritikaikiadás-sorozata első kötetének megjelenéséig kiadatlan volt. Belia György *Babits Mihály tanulóiévei* című, a korai életrajzot összefoglaló munkájában az életrajz illusztrációjaként idéz több verset az *Angyalos könyvből*.³ Babits 1920 előtti költészetéről írt monográfiájában Rába György – aki szintén ismerte a költő kéziratban maradt műveit, így az *Angyalos könyvet* is – a lírai életmű interpretációja során nem szentelt külön értelmezői figyelmet ezeknek a korai daraboknak, indoklása szerint ugyanis, „[m]ivel költőjük utóbb közülük [n]em talált kötetbe iktatásra méltó szöveget, nem tartoznak a tudatos alkotó költői világához, s értelmezésüket mellőzhetjük.”⁴ Kelevéz Ágnes a genetikus kritika módszertanával végezte el az *Angyalos könyv* feldolgozását, viszont mivel az első két füzet a költő által datált tisztázatai textológiai szempontból kevésbé tekinthető érdekesnek, ezért vizsgálatai során a harmadik füzet anyagára koncentrált.

A Babits Mihály *Összes versei* kritikai kiadás első kötete⁵ viszont a szövegkritikai apparátus mellett keletkezéstörténeti jegyzettel is ellátja az 1905-ig írt költeményeket, így nemcsak a korai Babits-líra teljessége vált hozzáférhetővé, de a jegyzetek készítője a Babits-filológia eddigi eredményeit is feldolgozva a művek életrajzi összefüggéseire (például a költő családi hátterére, olvasmányélményeire, egyetemi éveire stb.) és irodalmi kontextusára (a nyilvánvaló intertextuális kapcsolatokra és a feltételezhető hatásokra) vonatkozó ismereteket is összefoglalta, illetve gazdagította. Ennek ellenére a kötet megjelenése óta eltelt több mint öt évben nem született olyan interpretáció, mely ennek a korai és korábban jórészt ismeretlen pályaszakaszának az értelmezését elvégezte volna, és a századelő magyar lírájának összefüggésében, az irodalmi hagyományhoz való viszonyában, valamint a Babitsot ért kortárs irodalmi és a már a korai versekben is tetten érhető világirodalmi hatások tekintetében mérlegre tette volna. Sajnos ennek az átfogó áttekintésnek a megalkotását a kritikai kiadás készítői sem tartották feladatuknak.

Petőfi és Babits

Az persze önmagában nem különösebben meglepő, hogy ezek a versek nem érték el az irodalomtörténet-írás ingerküszöbét, hiszen – ahogy az *Angyalos könyv* első füzete kapcsán Kelevéz Ágnes fogalmaz – ezek a „versek inkább csak zsengeknek tekinthetők, főleg Petőfi és Heine hatásáról tanúskodnak.”⁶ Valamivel részletesebb értékelését adja

3 BELIA György, *Babits Mihály tanulóiévei* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983).

4 RÁBA György, *Babits Mihály költészete: 1903–1920* (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1981), 52.

5 BABITS Mihály, *Összes versei 1: 1890–1905*, szerk. SOMOGYI Ágnes és HAFNER Zoltán, Babits Mihály összes versei: Kritikai kiadás 1 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2017).

6 KELEVÉZ, *A keletkező szöveg esztétikája...*, 62.

Babits pályakezdő lírájának, a kéziratos hagyatékból még a nyolcvanas évek közepén egy vékony kötetre valót közzé tevő Melczer Tibor:

E zsengek legfőbb újdonsága – az eddig ismeretes Babits-pályaképhez képest – az ifjú költő népiessége. Petőfieskedett kora ifúságában ő is (egyik leggyengébb ilyen próbálkozásában a „jó Petőfit” invokálja), s akad olyan népies verse is, amelyet éppenséggel Göre Gábor is írhatott volna, ha Gárdonyi rímfaragónak eszeli ki figuráját.⁷

Valóban zsengekről van tehát szó, melyek között – és ez nyilvánvalóan az ifjú költő életkorával is magyarázható – nagy számban vannak a szerelmes versek, míg a politikai tartalmú versek vagy a magyarság múltját, jelenét és jövőjét tárgyaló művek közül viszonylag keveset találunk, összességében azonban ezek a korai alkotások sem a versformát, sem az alkalmazott nyelvi-retorikai eszközöket tekintve nem tűnnek ki a századelő magyar költészetéből. Azt a hiányt, melyet a korai Babits-líra pontos poétikai és költészettörténeti értékelésének eddigi elmaradása jelent, ez a tanulmány sem fogja tudni pótolni, de legalább a közéleti tematika megjelenésének és eltűnésének a vizsgálatára szempontjából igyekszik a fókuszot ezekre a korai darabokra irányítani.

Melczer fentebb idézett értékelése meglepőnek tűnhet, ha Babitsnak későbbi Petőfihez való viszonya és – mindenekelőtt – 1910-es *Petőfi és Arany* című esszéje felől tekintjük, melynek sokat idézett összehasonlítása szerint: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában.”⁸ Tudható, hogy Babits már egyetemistaként is elmélyült érdeklődést mutat Arany János költésze iránt, szakdolgozatát is ebből a témakörből írta *Arany János az 1877. év második felében* címmel. Néhány évvel a korai versek születése utána a Petőfi és Arany elsőbbségéről szóló kontroverziát Babits egyértelműen utóbbi javára dönti el, a század első éveiben azonban – s a most tárgyalt költemények erről tanúskodnak – még Petőfi hatása az erőteljesebb. Egyetlen tényszerű adat: Babits előbb idézi meg versben Petőfit (erre a versre utal fentebb említett írásában Melczer is), mint Aranyt. Petőfit a valamikor 1901 szeptembere és 1902 februárja között keletkezett *Egy tél Budapesten* című ciklusának 15. versében szólítja meg, míg az (*Arany: Csaba olvasásakor*) 1904. december körül keletkezett.

Az *Egy tél Budapesten* című tizenkilenc, többségében a népies lírára jellemző négy-soros, keresztrimes stórfák alkotta versből álló ciklus, a fiatalember fővárosba költözésének⁹ meghatározó élményeit rögzíti, a piacon tapasztalható árubőségűtől a társasági élet és az udvarlás számára új dimenzióin át a nagyvárosi prostitúcióig. A Petőfit invokáló 15. vers ezen kívül is több szempontból érdekes.

7 MELCZER Tibor, „Jegyzetek a versekhez”, in BABITS Mihály, *Aki a kékes égbe néz: Kötetektől kimaradt versek és töredékek*, szerk. MELCZER Tibor, 93–129 (Budapest: Magvető Kiadó, 1985), 114.

8 BABITS Mihály, „Petőfi és Arany”, *Nyugat* 3 (1910): 2:1577–1590, 1586.

9 Meg kell jegyezni, Babits gyermekként, amikor apját 1888-ban a kisegítő bíróvá nevezték ki a fővárosba, már egy ideig élt Budapesten. RÓNA Judit, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908* (Budapest: Balassi Kiadó, 2011), 52.

Jó Petőfi, előveszlek,
Nem beszéltem veled régen,
Pedig aki téged is el-
Feled, nagyon feledékeny.

Idegen dal időtöltést
Adhat percre a magyarnak,
De igazán múlatni csak
Egynek tud: a magyar dalnak.

Idegen dal idegessé
Teheti tán, izgathatja,
De csak magyar bánat lehet,
Mely a szívét általhatja.

Jó Petőfi, előveszlek,
Nem beszéltem veled régen,
Pedig, hogy elfeledjelek,
Nem vagyok oly feledékeny.

Kiérződik ebből a versből a vidékről Budapestre került elsőéves egyetemista idegenkedése a fővárostól, s mindenekelőtt az itt tapasztalt kulturális hatásokról. Az *Egy tél Budapesten* nemcsak formailag (ütemhangsúlyos, más szóval magyaros verselésű, felező nyolcasok), hanem tematikailag is beleillik a korabeli népnemzeti tradicionalista líra beszédmódjába. A versben az „idegen dal” és a „magyar dal” két ellentétes esztétikai értékcentrumot képez, s ezzel Babits megidézi a kozmopolita–nemzeti – egyébként Arany Jánosig, sőt bizonyos értelemben még korábbra visszavezethető – szembeállítást, amely illeszkedik a korabeli magyar társadalomnak abba a megosztottságába, melyet Bihari Péter a kiegyezés utáni liberális Magyarország kríziseiben formálódó hasadékként határoz meg: „az egyik oldalon a radikális = zsidó = budapesti = kozmopolita = baloldali; a másik oldalon a konzervatív = keresztény = magyar = nemzeti = jobboldali.”¹⁰ A fiatal Babits önpozicionálása ebben a kérdésben ekkor tehát egyértelműnek tűnik, ugyanakkor már ezekből a népies versikékből is látható, hogy a vidéki fiút le is nyűgözi a nagyváros, s a fentebb jelezett kétosztatú modell jellemző ellentétpárjában, vidék és főváros szembeállításában, – ahogy azt a ciklus 10. darabja sugallja – korántsem a vidék, a szülőföld, a falu (Szekszárd csak 1905-ben lesz rendezett tanácsú város) jelenti számára a idegen nagyvárossal szembeni vágyott idillt, mint például Szabolcska Mihály lírájában. Az idegen költészet hatásától való félelem pedig abból a szempontból lehet érdekes, hogy nem sokkal később Babits és egyetemi barátai, Kosztolányi Dezső és Juhász Gyula igen intenzív fordítói munkába kezdenek, s közös elhatározásuk lesz a

10 BIHARI Péter, *Lövészárkok a hátországban: Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon* (Budapest: Napvilág Kiadó, 2008), 41.

magyar líra nyugati minták szerinti megújítása. Babits esetében tehát – mint még látni fogjuk – különösen megtévesztő lehet a fentebb jelzett, túlzó leegyszerűsítések árán és politikai mintázatok mentén megalkotott kétosztatú modell alkalmazása.

A közéleti-politikai tematika

Ugyanakkor a közéleti-politikai tematika, ha nem is meghatározó módon, de egészen 1903 tavaszáig jelen van a fiatal Babits költészetében. 1902. január–februárra datált *Egy politikushoz* című vers a kritikai kiadás jegyzete szerint szintén a népies versek és Petőfi hatását mutatja, és – tehetjük hozzá – a korabeli magyar költészetben nem ritka a Babitséhoz hasonlóan ismert személyiséget, nem ritkán politikust név nélkül megszólító vers. Ugyanakkor, ha Bourdieuu intencióját követve figyelembe vesszük a fiatal költő – alább még részletesebben tárgyalt – társadalmi származását és az annak köszönhető társadalmilag konstituált tulajdonságait, akkor azt látjuk, hogy a vers egyrészt Babits függetlenségi elveket valló liberális családi neveltetésének nyomait („Mit nyúzod anynyit azt a bécsi nótát?”) és – másrészt – már az egyetemi légkör szabadságát is tükrözi.¹¹

Hasonló szemlélet olvasható ki az év nyarán keletkezett *Magyarország* című allegorikus regéből,¹² melyben Magyarországot egy elcsábított asszonyként jeleníti meg, a versbeszéd jelenére vonatkozó zárzata kritikus és egyben lesújtó képet örökít meg:

S szép mamánk a durva kéjenc
Karjai közé borúl,
Szarvakat kap a Szabadság –
És mi türjük jámborúl.

Vagy megkapta eddig is már
Azokat a szarvakat,
Hogy fiai között annyi,
Annyi korcsszülött akad?

11 BABITS, *Összes versei 1...*, 104.

12 A vers formai, tematikus és szemléleti rokonságot mutat Kozma Andor *Hungária háztartása* című szatirikus költeményével. A közvetlen költői kapcsolatot bizonyítani nem tudom, de Babits az Arany utáni magyar költészet általa egyébként leértékelt korszakának figyelemre méltó alkotójaként említi *Az irodalom karácsonya* című 1913-as esszéjében Kozmát, akinek éppen politikai szatírát emeli ki: „Ebben a korban Kozma Andor kétségkívül egyik leggazdagabb birtokosa volt az Arany Jánosféle hagyományoknak. De egyénisége nem oly mélyen gazdag, látása nem oly intenzív, hogy az Arany-féle formáknak új tartalmat tudott volna adni, bármennyire különbözzék is egészséges katonalelke és morális keménysége a mimózelelkű és nagyon megértő Aranytól. Politikai szatíráiban pompás józanságával, jó megfigyelésével és a szöveget mindig fején találó gazdag magyar nyelvvel kétségkívül kitűnőt adott, de Magyar symphoniái minden formai virtuozitásukkal is a szószaporítás és üresség benyomását teszik.” BABITS Mihály, „Az irodalom karácsonya”, *Nyugat* 6 (1913): 1:81–85, 82.

No, legalább nem sokat nyer
Véle már a csábító:
Gyöngé és vén részeg asszony,
Többé nem is csábító.

Erős nemzeti öntudat jellemzi néhány ekkor született versét. „Szégyen, gyalázat! Hát még most se / Merünk magyarok lenni nyíltan?” – teszi fel a kérdést a *Szégyen, gyalázat* című vers nyitó soraiban, ugyanakkor saját magyarságtudatát leválasztja a pusztán üres frázisokat szónokló sovíniszta nacionalizmusról. A *Harcban megálltál...* című vers a megszólított hazát a szellemi küzdelem folytatására biztatja.

Találunk példát ebben a korai periódusban arra is, hogy egy konkrét újságcikkre reagálva ír verset Babits. Az *Erdők panasza* közvetlen előzménye Beksics Gusztáv sepsiszentgyörgyi szabadelvű képviselő 1902. augusztus 5-én az általa szerkesztett *Magyar Nemzet*ben közölt írásában többek között arra hívja fel a figyelmet, hogy a birtokcserék révén az Erdélyben több erdős terület juthat román kézre, aminek következtében csökkenhet a magyar állami hatalom befolyása ezeken részekben. Babits szintén allegorikus versében maguk az erdők szólalnak meg. A mű szemléletmódja egybevág Beksics cikkével, és a román befolyás veszélyeit panaszolja fel. A mű és maga az újságcikk több szempontból is érdekes. Egyrészt rávilágít a korabeli szabadelvű politika nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontjára, másrészt pedig azért, mert Babits ebben a versében igen negatív képet fest az erdélyi románokról: „Egyszer csak azonban vad férfiak jöttek, / Sötétszemű-fürtű, kistermetű nép.” Akik azért vágják ki az erdő fáit, hogy bitót ácsoljanak belőlük az erdélyi erdők által védett Magyarország számára. A századforduló népnemzeti tradicionalista lírájának társadalmi szemléletmódjától szintén nem idegen a nemzetiségi kérdés hasonló megjelenítése. A dunántúli fiatal költő számára, aki ekkor személyesen egyáltalán nem kötődött még Erdélyhez, a Beksics cikkében megfogalmazottak – minden bizonnyal – nemzeti sorskérdésként tűntek fel.

Az *erdők panasza* című vers csak a kritikai kiadásban látott napvilágot, nem úgy, mint a Fogarason 1908-ban keletkezett *Vásár* című, mely egy sorának („s római szó kopik a szennyes ajkon”) komoly következményei lettek. Babits *Fogarás* című esszéjében 1937-ben a következőképpen emlékszik vissza:

Fogarason azonban ebben nemzeti sértést és támadást láttak. Még tanácsot is tartottak, hogyan vehetnének elégtételt. Engem tekintettek ellenségüknek s véres magyar sovínisztának, holott nem volt nálam naivabbul Európa-hívó s nagyobb megvetője minden sovínizmusnak és vadmagyarságnak.¹³

13 BABITS Mihály, „Fogarás”, in BABITS Mihály, *Keresztülkasul az életemen*, 32–35 (Budapest: Nyugat Kiadó és Irodalmi R. T., 1939), 44. Az 1906 és 1910 között keletkezett verseket közreadó kritikaikiadás-kötet szövegkritikai jegyzetéből kiderül az is, hogy az említett előtti 3. sor „zord búsa szemivék” szó szerkezetében a *Fogarás és Vidéke* kiadásában a „búsa” helyett egy sajtóhibának köszönhetően a „buta” jelző szerepel, mely – érthető módon – szintén sérthette a fogarasi román értelmiséget. BABITS Mihály, *Összes versei 2: 1906–1910*, szerk. KELEVÉZ Ágnes, Babits Mihály összes versei: Kritikai kiadás 2 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2022), 493–499.

Lényeges kiemelni azonban, hogy az itt említett versek (a *Vásárt* kivéve) az *Angyalos könyv* első, *Troubadour-kor* című füzetében maradtak fenn, Babits ezeket később sem publikálta, s minden bizonnyal csak mint saját költői fejlődésének dokumentumait őrizte meg.

Az édesapa példája: Zola és az egyház

Ahogy arról fentebb már szó volt, Babits politikai és társadalomszemléletének alakulása szempontjából döntő jelentőségű volt lateiner nemesi származása, mindenekelőtt korán elhunyt, jogász édesapjának példája. Bár ifj. Babits Mihály nem követte őt a bírói pályán, mégis nagy hatással volt gondolkodásmódjára a tizenöt éves korában elvesztett apa példája. Évekkel később Szabó Lőrincnek tett vallomásában így emlékszik vissza rá:

Én sokat beszéltem apámmal sok mindenről. Nagyon okosan nevelt volna, ha életben maradt volna. Sokat beszéltem pl. Zoláról. Akkor volt ugyanis a Dreyfus-ügy. Az apám fő-fő liberális ember volt. Egészen az öreg Tisza-féle liberális gondolkörben élt. Pécsen akkor kezdték a katolikus mozgalmakat. Ő nemcsak hogy nem vett részt bennük, hanem őt mindig egy kicsit ellenségnek tartották, holott bírótársai nagyon részt vettek benne. Zoláért nagyon rajongott, és imponált neki Zola erkölcsi bátorsága a Dreyfus-ügyben.¹⁴

Fiának nem engedte, hogy a naturalista regényírórt olvassa, de részletesen beszámolt saját olvasmányélményeiről, aminek hatására a gimnazista fiú Zola mintájára regényt kezdett írni.¹⁵ A francia író iránti rajongása később is megmaradt, ennek emlékét őrzi korai költészetében a Zola halálára írt költemény, melynek címe is azonos a regényíró nevével, s ebben megemlékezik a Dreyfus-ügyben tanúsított kiállásáról is:

Ha Páris a modern világ Rómája,
Ő e Rómának Tacitussa volt.
Az igazat mindég kimondta szája,
S tölgyként, a szélnek sohasem hajolt
S midőn egy ország vétkeért egy embert
Ítélték nála bűnösebb bírák:
Az igazságért ő fogott csak fegyvert,
Mit látni sem mert a hideg világ.

14 BABITS Mihály, „[Önéletrajz a gyermek- és ifjúkor élveiből]: Szabó Lőrinc lejegyzésében”, in TÉGLÁS János, szerk., *„Itt a hal és komoly beszéd ideje”: Interjúk, nyilatkozatok, vallomások, 57–79* (Celldömölk: Pauz-Westermann Kiadó, 1997), 61.

15 Uo., 75.

A fentebbi visszaemlékezésből érdemes külön is kiemelni egy részt, mely Babits egyházhoz való viszonyát meghatározó gyermekkori élményre utal: „Pécsen akkor kezdték a katolikus mozgalmakat. Ő nemcsak hogy nem vett részt bennük, hanem őt mindig egy kicsit ellenségnek tartották, holott bírótársai nagyon részt vettek benne.”¹⁶ Az 1890-es évek közepén az ún. egyházügyi törvények hatására szerveződött meg Magyarországon a Katolikus Néppárt, mely politikailag aktivizálta a hazai katolikus társadalmat, és a kormányzó szabadelvű politikai erővel szemben konzervatív és antiszemitizmustól sem mentes politikai irányt képviselt. Babits visszaemlékezése feltehetően erre a politikai képződményre utal. Az apai példa nyilvánvalóan közrejátszott a költő egyházhoz való viszonyának alakulásában is. Noha mélyen hívő gyermek volt, de ugyanitt megjegyzi azt is: „Mikor második gimnáziumba kerültem, kezdtem kételkedni. Sokkal okosabb voltam, semhogy ne láttam volna, hogy apám nem hisz Istenben és ilyen dolgokban, és hogy mint szabadelvű ember, direkt csúfolja a papokat.”¹⁷ Id. Babits Mihály és később fia is szemben állt századelő politikai katolicizmusával, és ennek nyomait szintén megtaláljuk a költő korai versei között.

Az 1900 őszén keletkezett, a kétszínű, „bölcspáter”-t kifigurázó *Diák-nótát* a kritikai kiadás jegyzete Belia György nyomán még úgy értékeli, hogy „a versben tükröződő hettyke szabadoság itt nyilvánvalóan erős pózolás jelent”,¹⁸ a két és fél évvel későbbi *Egyházpolitika* viszont már rávilágít Babitsnak a télteles vallással szembeni őszinte averziójának alapjaira:

De meg nem bírok szokni én
Még eddig ott két dolgot:
A pápát a fejem fölött,
S lábam alatt a poklot. –

Az apai mintában gyökerezik tehát Babitsnak a mulandó földi dolgok iránt elköteleződő, politizáló egyházzal szembeni ellenérzése, mely később is többször megnyilatkozik, például az első világháború idején a háborús agitációt folytató papok bírálata során a *Strófafák egy régi templomhoz* című versben:

s míg kapud előtt
újságot árulnak és „propagandát csinálnak” a nők,
szoknyás hadsereg, s feltűnik egy-egy fiatal paparc
(ó, kicsinyes élet! világ papjai! ó, törpe harc!):

és mikor azt mondják: *Kereszténység és honszeretet!*
keresztre feszítik újra Krisztust s a szeretetet;
és mikor azt imádkozzák, hogy: *Győzelmet adj!*
cinkos királynak csúfolják Azt, kinek temploma vagy:

16 Uo., 61.

17 Uo., 73.

18 BABITS, *Összes versei 1...*, 76.

A harmincas évek elején az ún. „katolikus költészet”-vita kapcsán a vele szemben egyházi részről kvázi vádként megfogalmazott „esztéta-katolikus” minősítésére vonatkozóan pedig majd megállapítja: „még mindig krisztusibb esztéta-katolikusnak lenni, mint párt és politikai katolikusnak, aktuális és földi célok szerint.”¹⁹

Babits és a szocializmus

Az a csodálattal vegyes szorongás, mely az *Egy tél Budapesten* ciklus tanúsága szerint a fiatal Babitsot első egyetemista évének telén eltöltötte nem sokáig tartott. Hamarosan részese lett annak a szellemi pezsgésnek, ami a korabeli egyetemi életet jellemezte. A *Halálfi* című önéletrajzi regényében is megidézi ezt a szellemi környezetet:

– Vagyunk egypáran – mondta Rosenberg, és csakugyan voltak egypáran, akiket Imrus hamarosan megismert: csupa kis szocialisták, anarchisták, nietzscheánusok és tolsztojánusok vagy olyan kereszténység keresztényjei, amit egy vallás papja sem fogadott volna el: hónaponként cserélve világnézetüket s kiélve azt végtelen vitákban; de valamennyit összekapcsolta ugyanaz a szomj, mely Imrusban is égett, ugyanaz a megvetés elernyed, szomorú környezetük ellen, ugyanaz a mohó vágy a modern Nyugat nagyszerű szellemi élményei felé. Pessimisták és optimisták voltak: de a pessimisták tetterre vágyók, és az optimisták is elégedetlenek. Hazafiatlanok voltak hazafiasságból és vallástalanok kielégítetlen vallásos éhségből. Semmi sem érdekeltte őket, csak szellemi dolgok.²⁰

A regény főhőse, Sátoridy Imrus aktívan részt vesz a szocialista agitációban: „Május elején végigmentek a tüntető körmenettel Budapest utcáin [...] Egy este meg, Rosenberg valami szociálista ismerőse révén, előadást tartottak a *Fehérneműtisztítók Szakszervezetében*: Imrus Ruskinről, Rosenberg pedig Darwinról és Haeckelről.”²¹ Néhány 1903 márciusában született versében (*Egy könyv, Ábránd*) megfigyelhető a szocializmus eszmeiségének hatása, a *Viharjelekben* pedig ekkori költészetének allegorikus nyelvén a közelgő forradalom előérzetét fogalmazza meg.²²

Babits azonban nem lett a szocializmus híve.²³ Évekkel később így emlékeztett vissza ezekre az évekre: „Egyetemi hallgató koromban világnézetem átment a kor összes divatos betegségein. Voltam szocialista, egyetértettem Tolsztojjal, lelkesedtem Nietz-

19 BABITS Mihály, „Könyvről könyvre”, *Nyugat* 26 (1933): 2:251–257, 254.

20 BABITS Mihály, *Halálfi*, szerk. SZÁNTÓ Gábor András, NÉMEDINÉ Kiss Adrien és T. SOMOGYI Magda, Babits Mihály műveinek kritikai kiadása: Regényei, 2 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2006), 405.

21 Uo., 407.

22 Babits könyvtárában ebből az évből két szocialista tematikájú könyv is fennmaradt, Csizmadia Sándor munkája, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt programjának magyarázata, valamint Szabó Ervin a Szocialista diákok könyvtára sorozatban megjelent *A diákokhoz!* című műve. BABITS, *Összes versei... I*, 226.

23 Babits és a Tanácsköztársaság viszonyáról: SZÉNÁSI Zoltán, „A vörös levél »póstása«?: Babits és a Tanácsköztársaság”, *Vigilia* 87, 2. sz. (2022): 120–126.

scheért, mindezt azonban hamar túléltem.²⁴ Az újabb szellemi hatások, mindenekelőtt Nietzscheé eltérítették a szocialista eszméktől a fiatal költőt, de a baloldali politikai eszmeiséggel szembeni ellenérzésének az apától öröklött liberális beállítottságon túl személyes okai is lehettek. A budapesti egyetem nevezetes Négyesy-féle stílusgyakorlat óráin több baloldali elkötelezettségű hallgatótársra volt, akikhez képest az irodalom társadalmi és politikai vonatkozásairól eltérő álláspontot képviselt. Ebben az összefüggésben Arany Zsuzsanna Kosztolányi-életrajzát hivatkozva érdemes felidézni Babits és Kosztolányi megismerkedését:

Kosztolányi akkor barátkozott össze Babitscsal, amikor meg kellett bírálnia a szekezdári fiatalember verseit. Élesen cáfolta a „hegypárti” Vágó Béla meglátását, miszerint „a költészet célja csupán a haladás, a társadalmi jólét előmozdítása s a közéleti bűnök, visszaélések ostorozása”. A kommün egyik későbbi vezetője már egyetemistaként részt vett a politikai tüntetéseken, baloldali elfogultságait Négyesy szemináriumain sem titkolta. Vele ellentétben Kosztolányi nemcsak elhatárolta magát az irodalom politikai reprezentációjának tendenciáitól, hanem még az egyetemi (az ifúság által látogatott és/vagy szervezett) politikai megmozdulásokkal sem értett egyet.²⁵

A Bresztovszky Ernővel, a későbbi szocialista íróval, újságíróval való vitája nem maradt a szeminárium terem falai között. „Sokszor volt velem élénk összetűzésem, mikor valamilyen bírálatból kifolyólag heves irodalmi vita támadt közöttünk, mert Bresztovszky-nak egészen más művészi meggyőződése és felfogása volt, mint nekem.” – emlékezett vissza két évtizeddel később Babits.²⁶ Bresztovszky írásait ugyanis túl vonalasanak ítélte, míg a szocialista meggyőződésű hallgatótárs maradisággal vádolta a költőt. Bresztovszky három verséről a Négyesy-szemináriumra írt elmarasztaló bírálat a hagyatékban is fennmaradt,²⁷ de valószínű, hogy Babits kéziratban maradt, [*Versem bírálta egy bagoly...*] kezdetű verse (OSZK Fond III/1728/23–27.) is ekkoriban keletkezett, és a Bresztovszkyval folytatott szemináriumi vitákra utal.²⁸ Bresztovszky utóbb többször kritizálta Babits költészetét, 1911-ben pedig, amikor a költőt Fogarásról a fővárosba helyezték, megvádolta a Mária Kongregációba való belépéssel.

1903 márciusa után a közvetlenül vagy az allegorikusan megfogalmazott közéleti tematika eltűnik Babits korai lírájából. Hogy mi lehet ennek az oka, nehéz lenne pontosan megállapítani, annyi bizonyos, hogy a költő emberi alkatától is távol állt a közéleti szereplés. A vidéki egyházi iskolából kilépő fiatalember az egyetemen új kulturális közegbe lépett, mely minden irányba kitágította szellemi horizontját. A fentebbi leírá-

24 BENE László, „A jubiláns Babits Mihály elmondja, hogyan lett költővé ő, aki valamikor »undorodott a versírástól«”, in TÉGLÁS, „*Itt a hal és komoly beszéd...*”, 229.

25 ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete* (Budapest: Osiris Kiadó, 2017), 67.

26 VÉR György, „»Juhász Gyula bűne az én fellépésem« – mondja Babits Mihály”, *Szeged*, 1923. május 18., 3.

27 BABITS Mihály, „Bresztovszky Ernő verseiről”, in BABITS Mihály, *Esszék, tanulmányok, kritikák: 1909–1911*, szerk. HIBSCH Sándor és PIENTÁK Attila, Babits Mihály műveinek kritikai kiadása: *Esszék, tanulmányok, kritikák*, 21–30 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2009).

28 BABITS, *Összes versei 2...*, 936–938.

sok alapján azt mondhatnánk, hogy olyan „kozmpolita” társaságba keveredett, ahol még a korabeli baloldali politikai irányzatokkal is közvetlenül érintkezésbe került, s ennek – mint láthattuk – néhány versén is érződik nyoma. Későbbi, tolsztojanizmuson és Nietzsche hatásán át vezető szellemi fejlődése azonban nem a politikai-közéleti szférára irányába nyitotta meg érdeklődését és költészetét, hanem a filozófia, a kultúra és az irodalom egyetemes kérdései felé fordult.

Az új irodalom programja és Babits kulturális konzervativizmusa

Egyfajta kettősség, a múlt iránti vonzódás és az újítás, pontosabban a magyar irodalom megújításának az igénye jellemzi Babits ekkori gondolkodását és saját jelenkorához való viszonyát, melyről legszemléletesebb képet egyetemi hallgatótársaival – mindegyiknél Kosztolányival – folytatott levelezéséből alkothatunk, akikkel együtt járt Négyesy László nevezetes stílusgyakorlat óráira. Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Zalai Béla és György Oszkár egymás műveit és műfordításait olvassák, bírálják és dicsérik, s a korabeli irodalmi és filozófiai irányzatokról cserélnek véleményt. Levelezésükből gyakorlatilag teljesen hiányzik minden közéleti vagy aktuálpolitikai utalás. Ha valaki a fiatal Babits és Kosztolányi levélváltásai alapján szeretne képet kapni a korabeli magyar viszonyokról, akkor rendkívül élénk kulturális életet sejtethetne, ahol a világ- és magyar irodalmi klasszikusok (antik auktorok, Shakespeare, Byron, Arany János) mellett a jelen és a közelmúlt jelentős alkotói (Nietzsche, Tolsztoj, Baudelaire, Leconte de Lisle, Richepin, Ibsen, Browning és mások) kerülnek szóba. Meglepő lehet az a kritikus viszony, amellyel közelmúltjuk modern lírájához fordulnak, lesújtó például a véleményük a dekadens költészetről. Babits 1904. szeptember 15-én kelt levelében kifejti barátjának:

A dekadensek közül ép ezen a héten nagyon sokat olvastam: majd az egész Verlainet, aztán Mallarmét, Maeterlincket, Jean Moréast (ez tán a legokosabb); még Rimbaudtól is és Paul Forttól, aki nem is olyan dekadens. – Van egy lényeges közös hibájuk az uraknak: mind anyi igen kis kaliberű poéta. Baudelaire szellemóriás és klasszikus hozzájuk képest. Legnagyobb részük halálosan unalmas és meglepően ostoba hatást tett rám, s egyiktől sem tudtam mindent elolvasni, ami kezemben volt.²⁹

Ekkoriban a rég- és a közelmúlt nagyjai közül választanak maguknak példaképeket: „Vannak ideáljaim, halottak, akiknek az életében, jellemében megtestesítve sejtem azt a tisztaságot, amelyre vágyakozom; ilyen szentjeim most: Spinóza, – Nietzsche –

29 Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőnek [Szekszárd, 1904. szeptember 15.], in BABITS Mihály, *Levelezése 1890–1906*, szerk. ZSOLDOS Sándor, Babits Mihály műveinek kritikai kiadása: *Levelezés* (Budapest: Historia Litteraria Alapítvány–Korona Kiadó, 1998), 111–112.

Arany.”³⁰ – írja két hónappal később Babits Kosztolányinak. Juhász Gyulának 1905 augusztusában írt levelében az előző két évszázad lírai szubjektívizmusát bírálja, és ezzel szemben a költői objektivitás elérését tűzi ki célul.³¹ Hogy pontosan mit érthetett Babits akkor objektív líra alatt, levelében nem fejt ki részletesen, de ekkoriban született versei alapján azt gondolhatjuk, a költői megszólalás személyességének korlátozását érthette alatta, melyet a lírai én különféle maszkok mögé rejtésével igyekezett elérni. Ugyanakkor ez az az időszak, amikor a filozófiai stúdiókban is elmélyül, és elsősorban William James amerikai pszichológus inspirációjára kialakítja saját tudatlíra-felfogását, mely tovább távolította a közvetlen politikai-közéleti tematikák megverselésétől, valamint nemcsak a kortárs népnemzeti tradicionalista líra beszéd- és látásmódjától, de Adyétól is.³²

Tudásszomj, elhivatottság és hatalmas öntudat jellemzi az egymásnak tett kijelentéseket. Babits, Kosztolányi és Juhász Gyula a modern magyar irodalom megteremtését tűzik ki célul, és miközben a kortárs magyar és világirodalomhoz igen kritikusan viszonyulnak, maguk számára a klasszikusokat tekintik követendő példaképnek. Ebben az összefüggésben lesz megérthető Babits negyedszázaddal későbbi visszaemlékezése:

Az akkori irodalom valóban rendkívül szegényes volt: egy nagy korszak után beállott ernyedés. Néhány költő a régi népies hurokat pengette lagymatagon, anélkül, hogy új színeket és árnyalatokat tudott volna előcsalogatni belőlük, néhányan a szónoki hazafiaszkodásban buzgólkodtak, általában pedig sekélyes vizeken evezett az egész akkori költészet. Minden erőmmel azon voltam, hogy elszakadjak ettől az irodalomtól. A múltba menekültem előle, Vörösmartyhoz kapcsolódva és Arany Jánoshoz, akinek a munkássága teljes fényével még a közelben ragyogott. Konzervatívnak éreztem magamat. Nem találva meg a magam korában azt, amit kerestem, a régi magyar irodalomhoz fordultam, hogy annak hagyományain építsem fel a magam költészetét. A külföld nagyjai is sub specie aeternitatis érdekelték.³³

Babits kulturális konzervatívizmusa tehát azt jelenti ekkor és később is, hogy a múlt ismertében, a hagyomány talaján állva kívánja megteremti az újat, ahogy ekkoriban az *In Horatium* jól ismert soraiban is megfogalmazza: „Ekként a dal is légyen örökkön új, / a régi eszme váltson ezer köpenyt, / s a régi forma új eszmének / öltönyeként kerekedjen újra.”

30 Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőnek [Szekszárd, 1904. november 17.], in BABITS, *Levelezése 1890–1906*, 129.

31 Babits Mihály levele Juhász Gyulának [Szekszárd, 1905. augusztus 3. előtt.], in BABITS, *Levelezése 1890–1906*, 161–164.

32 BELIA, *Babits Mihály tanulóévei*, 141–142; RÁBA, *Babits Mihály költészete...*, 47–114.

33 BENDE, „A jubiléns Babits Mihály elmondja...”, 228–229.

Ebbe az új magyar irodalomról megalkotott koncepcióba és általában abba a lírafelfogásba, mely szerint a költészet célja, hogy új kombinációkat teremtsen,³⁴ nem fért bele a közéleti, (aktuál)politikai tematika, de még a magyarság sorskérdéseinek megverselése sem. A saját költemények születését intenzív fordítói munka kísérte, melynek tétje az új magyar költői nyelv megalkotása volt. Korai versfordításainak egy részét Babits 1920-ban *Pávatóllak* címmel adta ki, a kötet előszavában megjegyzi: „[E]zeket a verseket magamnak csináltam. Tanultam rajtuk. Próbálgattam: ez a hang, az a hang hogy hangzik magyarul? Milyen lenne magyarul egy ilyen vers?”³⁵ Ahogy ugyanitt megállapítja, sok esetben azt sem lehet eldönteni, hogy melyik a fordítás, és melyik a saját mű. A *Memento* című, 1903 áprilisára datálható verset például először saját neve alatt közli, majd a *Pávatóllakban* Heine versének fordításaként. A *Holnap* antológiában megjelent, majd a *Levelek Iris koszorújából* kötetben újraközölt verse, a *Turáni induló*, mely leginkább „magyaros” tematikájúnak lenne tekinthető, noha rájátszik Arany János hun trilógiájának nyelvezetére is, valójában Richepin *Marches Touraniennes* című versének átköltése.³⁶

Éppen ezért is lehetett rendkívüli módon sokkoló Babits és Kosztolányi számára, amikor Ady Endre *Új versek* kötetével szinte berobbant a modern magyar irodalmi életbe. A gyakran korszakhatár-jelölőként jellemzett könyvet Kosztolányi küldi el barátjának 1906 február 19-én, és kéri véleményét „Ady új – hülye – kötetéről”.³⁷ Babits nem késlekedik a válasszal, terjedelmes bírálatot küld az *Új versekről*. A fiatal költő Ady líráját modorosnak ítéli, kifogásolja terméketlen önismélteléseit, a Léda-verseket izléstelennek tartja, de leginkább magyarság-verseit kritizálja. Bár úgy látja, a téma „benn van a levegőben”, Ady esetében ez viszont csak „alkalom a dekadenciára”. Adyval szemben Babits úgy látja, csak szeretettel lehetne fordulni a magyarsághoz, és megvallja barátjának:

Magyar vagyok, – magyar nemesi családból származom (igen büszke vagyok rá) ugy apai, mint anyai részről; s mindkét részről a nagyapáim emberemlékezet óta megyei tisztviselők voltak (van-e magyarabb foglalkozás); apám volt az első, ki az Állam szolgálatába lépett; de még ő is valóságos típusa volt a magyar úrnak és jogásznak.³⁸

Babits számára tehát identitásának meghatározó része volt saját, nemesi származásából eredeztetett magyarságtudata, ezt azonban egyrészt nem tematizálta verseiben úgy, mint Ady, másrészt pedig a magyar irodalom megújítását nem kizárólag a magyar irodalmi hagyományból képzelte el, mint általában a népnemzeti tradicionaliz-

34 BABITS Mihály, „Arany, mint arisztokrata”, in BABITS, *Esszék, tanulmányok, kritikák...*, 50–96, 66.

35 BABITS Mihály, „Előszó”, in BABITS Mihály, *Pávatóllak: Műfordítások*, 5–6 (Budapest: Táltos Kiadó, 1920), 5.

36 RÁBA, *Babits Mihály költészete...*, 208.

37 Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak [Szabadka, 1906. február 19.], in BABITS, *Levelezése 1890–1906*, 191.

38 Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőnek [Baja, 1906. február 21–22.], in BABITS, *Levelezése 1890–1906*, 196. (Kiemelés az eredetiben.)

mus, hanem az európai irodalomtörténet kontextusában. Babits egész életében büszke volt vármegyei magyar nemes származásra, és ez meghatározta kultúrakonceptióját is, évtizedekkel később a Németh Lászlóval folytatott vitája során saját vármegyei nemes őseire is hivatkozva a magyar kultúra eredetét a nemesi kultúrában látja, szemben a „mélymagyarság” győkei a paraszti kultúrában felfedező Némethtel.³⁹

A fiatal Babits és Kosztolányi példája azt is mutatja, hogy az induló modern magyar irodalom sem tekinthető homogén jelenségnek, 1908-ra többféle irodalom- és kultúra-szemlélet került egy platformra a *Nyugat* hasábjain, valamint *A Holnap* antológiák lapjain, mégis ezzel a sokféleséggel szemben az új irodalmat bíráló jobboldali, népnemzeti tradicionalista vagy általában csak konzervatívnak nevezett kritika próbált egységet láttatni. A megsemmisítőnek szánt bírálatok meghatározó része azonban nem esztétikai kifogás volt, hanem politikai tartalmú bírálat, mely a *Nyugat* majd a *holnaposok* magyarságát, hazafiságát, hagyománytisztelőtét vonta kétségbe, esetleg – nem minden esetben alaptalanul – szocialista elkötelezettséggel vádolta őket. Ehelyütt nincs mód ennek a kritikátörténeti fejezetnek a részletes ismertetésére.⁴⁰ A fentebbiek tükrében az nem szorul alaposabb magyarázatra, hogy miért és mennyire érezhette Babits méltánytalannak azt a leegyszerűsítő ítéletet, mely *A Holnap* szerzőit egységesen Ady-utánzóknak minősítette, de előfordult az is, hogy itt közölt verseit, a *Vérivő leányokat*, a *Golgotai csárdát* és a *Feketeországot* „az ízléstelenség és az antipoézis szörnyszülöttei”-nek bélyegezték.⁴¹ A kritikák rendkívül érzékenyen érintették a fiatal költőt, és alkotói válságba taszították. Szegedi barátjának, Kún Józsefnek írta 1909. január 4-én kelt levelében:

Az irodalmi hercehurcák, s az hogy Rákosiék, Gyulaiék, általam nagyrabecsült kiváló emberek épen belém ütköznek, mint botránykőbe, s elrettentő például citálják jóhiszemű s egy kis jóhiszeműséggel mindenestre megérthető verseimet, – anyira elkedvetlenítenek, hogy alig írok valamit, s a régieket is a fiókomban tartogatom, szinte szégyellve hogy költő vagyok...⁴²

Babitsnak ez az elkeseredett kijelentése tanúskodik arról is, hogy ő abba az Arany utáni irodalmi mezőbe szeretett volna belépni, annak a határait próbálta volna kitágítani, aminek ekkor meghatározó kritikusanál a levelében is említett Rákosi Jenő, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt voltak. Olyan hatalmat képviseltek ők a századelő magyar irodalmi mezőjében, mely a saját, a politika heteronómiaja által formált esztétikai értékrendjükkel szembeni modern irodalmi törekvéseket képtelenek voltak legitimálni. „Ha hatásokat váltunk ki, akkor már létezőnk egy bizonyos mezőben, még ha csak az ellenállás vagy

39 Erről bővebben: SZÉNÁSI Zoltán, „Mélymagyar kisebbségtudat vagy kismagyar elgondolás: Németh László és Babits vitája a *Kisebbségben* című esszé kapcsán”, *Híd* 82+3, 2–3. sz. (2022): 59–72.

40 Erről bővebben: SZÉNÁSI Zoltán, *Néma városstrom: Népnemzeti tradicionalizmus és konzervatív kritika a magyar irodalmi modernség kontextusában 1920 előtt* (Budapest: Universitas Kiadó, 2018), 85–116.

41 [KRÜGER Aladár] –r., „A Holnap”, *Tiszántúl* (Nagyvárad) 14, 209. sz. (1908): [1]–3.

42 Babits Mihály levele Kún Józsefnek [Fogarás, 1909. január 4.], in BABITS, *Levelezése 1907–1909*, 180.

a kizárás egyszerű reakciói is ezek a hatások.” – állapítja meg Bourdieu,⁴³ és Babits is éppen így lépett be a 20. század elejének irodalmi életébe.

Szemben Ady énközpontú lírájával Babits objektivitásra törekvése, nagy műveltség-anyagot megmozgató költészete maga után vonta kettejük összehasonlítását, melyből ekkor egyértelműen Babits került ki vesztesen. Egykori egyetemi hallgatótársa, Bresztovszky Ernő a *Népszavában* a következőképpen értékeli a *Levelek Iris koszorújából* kötet:

Merész, az igaz, ő is, mint a legtöbb társa. Adytól azonban a merészségnél alig tanult el többet. Az a nagy skálája az érzelmeknek, amely Adyban megvan, nála fagyos tudatos-sággá változik. Változatossága a formák változása. Artistája a költészetnek: dróton sétál, halálugrást csinál, kérlelhetetlen pontossággal lő keresztül az elétartott gyűrűn. Pompás verstechnikájával visszaél: ez teszi artistává. Hideg és tudatos marad akár a mozit írja meg rímes, pattogó, stílszerű daktilusokban, akár Horatiust imitál igen nagy tudásra, jó megfigyelésre valló horatiusi stílussal, nehéz görög versmértékkel, rómaivá stilizált gondolatokkal. Technikája elfödi, eltakarja bizonyára meleg érzéseit. Ebből a könyvből nem tudom meg, ki ez a Babits, mi ez a Babits.⁴⁴

Kitekintés

Babitsra nagy hatást gyakoroltak a kritikák, alkotói válságba sodorták, és befolyással voltak költészetének alakulástörténetére is, de nem a lírai személyesség irányába mozdították ki a bírálatok, hanem még inkább a klasszikus tematikájú szerepveresek álarca mögé bújt. Kelevéz Ágnes az *Angyalos könyv* vizsgálata során kimutatta, hogy mindez mennyiben késleltette a közvetlen élményekre reflektáló személyes lírai hang kibontakozását, mely a kéziratos hagyaték verseiben ekkoriban már tetten érhető.⁴⁵ Mindez azt is jelenti, hogy sem a közéleti, sem a politikai aktualitás nem kap hangot Babits ez idő tájt publikált műveiben, s majd csak 1912-ben a *Május huszonhárom Rákospalotán* című vers, mely a „vérvörös csütörtök” eseményeire reagált, töri át ezt a csendet.

Mindazonáltal Babits alkatilag sem volt „politikus” költő, de az az irodalom- és kultúrakoncepció, aminek alapján nyugati példákat követve a századelő magyar költészetét Kosztolányival együtt meg kívánták újítani, kifejezetten esztétikai elvekre épült, a közéleti tematika ezért végképp kiszorult költészetéből, és az első nagy figyelmet kiváltó megjelenéseire, *A Holnap* antológiákra, majd saját verses kötetére kapott bírálatok hatására még inkább a lírai személytelenség irányába mozdult el. Háborúellenes kiállásai és a forradalmak idején mutatott aktivitása, valamint ezek irodalmi lenyomatai léptetik majd ki saját művészetének maga által is szűkösnek érzett elefántcsonttornyából, melybe visszatérnie ezután már nem lehetett. Az 1930-ban publikált rövid esszéjében, az *Ezüstkorban* Babits az elmúlt évtized változásaira reflektál. Az irodalom „Grand

43 BOURDIEU, *A művészet szabályai...*, 248.

44 BRESZTOVSZKY Ernő, „Uj emberek új könyvei”, *Népszava*, 1909. július 18., 5.

45 KELEVÉZ, *A keletkező szöveg esztétikája...*, 174–187.

siècle"-jének lezárulását regisztrálja, s ez egyben reflexió saját költői indulásának idejére is: „Mikor elindultunk, még a nagy fények eleven lobogtak, s épségben állt az Elefántcsonttorony. Áhítattal másztuk a toronylépcsőt, mint valami Bábelét, mely még ki tudja, mily magasba vihet.⁴⁶ Mindez az esztétizáló modernségen való kényszerű túllépést is jelenti, Babits világosan látja ugyanis, hogy a háború előtti időszak művészete éppen a kultúra barbarizálódása miatt folytathatatlaná vált, és immár a hagyomány sem magától értetődően adott a jelen számára: „Versünk nem vers már, gyermekeink nem fognak latint tanulni, kultúránk végképp elszakad gyökereitől, minden a felejtést és friss kezdést hirdeti körülöttünk.⁴⁷ A kultúra fenyegetettsége mint külső tényező kényszeríti rá az író, hogy saját társadalmi szerepvállalását és ezzel együtt a művészetéről alkotott fogalmait újragondolja. „Az ezüstkor hősibb az aranyból, ezüstműből és elefántcsontból királyok pajzsai s istenek szobrai készültek. S ha kardcsapás hull az ezüstre: zenét ad” – írja Babits.⁴⁸ Ennek az új költészetfelfogásnak és közéleti szerepvállalásnak a tárgyalása azonban már egy másik tanulmány tárgya kell hogy legyen.

46 BABITS Mihály, „Ezüstkor”, in BABITS Mihály, *Esszék, tanulmányok*, szerk. BELIA György, 2 kötet., 2:270–272 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978), 2:270.

47 Uo., 272.

48 Uo.